

Pilátus krédója és a nyitott társadalom

Felele Jézus: Én azért születtem, és azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szómra. Monda néki Pilátus: Mi az igazság? (János 18, 37-38)

A Soros György által népszerűsített *nyitott társadalom* koncepciója az osztrák származású Karl R. Popper tudományfilozófustól származik, akinek a totalitárius ideológiák módszertani alapjait támadó *A nyitott társadalom és ellenségei* című 1945-ös kötete a 20. század egyik legnagyobb hatású műve.

*

Popper szerint a tudományos állítások hipotézisek. E megfontolás falszifikáció-elméletének folyamánya. A tudomány fejlődése evolúciós folyamat: a teóriák szüntelenül megütköznek a valósággal; némelyik kiselejteződik, helyettük újabbak jönnek. A tudomány fejlődése egyfajta próba-szerencse alapon működő korrekció eredménye. Nincs biztos tudás: a tudományos általánosításokat ideiglenesen igaznak fogadjuk el, egészen addig, amíg nincs rájuk cáfolat.

Mindez nem az igazság viszonylagosságát kívánja jelteni, hanem az emberi tudás elkerülhetetlenül *fallibilis* természetét. Az emberi tudás korlátolt, és tévedésre hajlamos. „*A tudományos tudás messze a legjobb tudásunk; és mégis a tudományos tudás is csak feltételezett tudás*”, miként Popper fogalmaz.

*

Karel Čapek cseh író *Pilátus krédója* című rövid elbeszélésében Arimátiai József és Pilátus találkozása elevenedik meg. A Jézus holttestét kikérő tanítványnak Pilátus bevallja: mindössze öt katonája elég lett volna elhallgattatni a tömeget, ámde megijedt Jézustól, ezért inkább engedett a hangoskodók követelésnek, és Barabást engedte szabadon.

Mitől rettent meg Pilátus? „*Az az ember az igazságról beszélt!*” Čapek Pilátusának lelki szemei előtt pedig megjelentek az inkvizítorok, a háborúk, vér és szenvedés. Mert „*aki új igazságot teremt, megtilt minden más igazságot*”, vélekedik a helytartó. Az igazhitűek „*új Barabásokat emelnek vállukra*”.

*

A racionalista ember nem dogmatikus, nem képzeleli tévedhetetlen orákulumnak magát, a *kritikai diszkusszióban* hisz. „Azt hiszem, igazam van, de talán tévedek, és talán neked van igazad, mindenesetre vitassuk meg, mivel így valószínűleg közelebb kerülünk az igaz megértéshez, mintha mindannyiunk csupán ahhoz ragaszkodna, hogy neki van igazad”, jellemzi a racionalista beállítottságot Popper.

A racionalizmushoz nélkülözhetetlen az *intellektuális alázat* és türelem. A racionalista olyan ember, aki inkább sikertelen a másik ember érvekkel történő meggyőzésében, mint sikeres erőszakkal, fenyegetéssel és propagandával történő megsemmisítésében. Inkább elveszíti a vitát, mintsem rosszat tegyen másokkal. A racionalista úgy véli, nem annyira az a tét, hogy kinek van igazad, hanem inkább az, közösen jussanak közelebb az igazsághoz.

*

Akik azt hirdetik magukról, hogy minden kérdésre ismerik a választ, *zárt társadalmat* hoznak létre. Ahol nincs helye a kritikának, sem a változtatásnak. Azok az ideológiák pedig, amelyek azt állítják magukról, hogy birtokolják a végső igazságot, diktatórikus rezsimeket hoznak létre. Diktatúrákban egyszer és mindenkorra döntenek a dolgokról.

A náci és kommunista ideológiák közös vonása, hogy mindkettő csalhatatlan igazságnak véli magát. Vagyis mindkettő olyan dogmatikus ideológia, ami magának követeli a valóság egyetlen valódi interpretációjának jogát.

*

Poppernél a *nyitott társadalom* mellett az emberi tudás *gyarlósága* szól. Vagyis nem politikai, hanem ismeretelméleti megfontolás. A *nyitott társadalom* az emberi tudás *fallibilitásával* komplementer társadalomszerveződés, ami az elégtelen tudás elismerésén alapul. Vagyis annak felismerésén, hogy senki sem lehet minden kétséget kizáró tudás birtokában. Következésképp a *nyitott társadalom* nyitott a különféle megoldásokra: lehetővé teszi, hogy a „*helyes utat próbálkozások révén találjuk meg*”. Szemben a *zárt társadalommal*, a *nyitott társadalom* képes tanulni, próba-szerencse alapon változni, korábbi tévedéseit felismerni és korrigálni. Mindennek pedig feltétele a polgárok racionális beállítottsága, a kritikai diszkusszió lehetősége, és a vélemények sokfélesége.

*

Popper sosem adott precíz definíciót a *nyitott társadalom* fogalmára. Viszont a nyugati liberális demokráciákat *nyitott társadalomnak* tekintette, amennyiben azok biztosítják a kritika szabadságát, a gondolatszabadságot, valamint politikai intézményeik lehetővé teszik, hogy az állampolgárok vérontás nélkül leválthassák a kormányt. Ha szabad a *kritikai diszkusszió*, a polgárok szegről-végről racionálisak, és a politikai vezetők is leválthatók, akkor a legsúlyosabb hibák már elkerülhetők. A polgároknak lehetőségük van korábbi tévedéseiket felismerni és korrigálni, illetve minden választás alkalmával tanulni valamit.

A tudás *fallibilitása* legfőképpen azt az elvárást támasztja a politikai rendszerrel szemben, hogy a politikai vezetők kicserélhetőek lehessenek, és helyükbe újabbak jöhessenek. Így aztán Popper úgy vélte, nem számít, ki uralkodik, amíg a nép a törvényszék. Előszeretettel idézte Periklész szavait: *„Ha közülünk csak kevesen képesek is arra, hogy a politikát megtervezzék vagy véghezvigyék, mindannyian képesek vagyunk arra, hogy a politikát megítéljük”*. Amíg vannak szabad választások, van szabad sajtó és szabad tudomány addig nagyjából *nyitott társadalom* is van. Ezzel szemben a leválthatatlan vezetők, a kritikai hangok és a tudomány elnyomása *zárt társadalmat* hoz létre.

*

„Én hiszek, hiszek, forrón hiszek abban, hogy van igazság, s hogy az ember megismerheti, örültség volna azt képzelní, hogy az igazság csak azért van, hogy az ember ne ismerje meg. Megismerheti, igen; de ki? Én, vagy te, avagy tán minden ember? Hiszem, hogy mindenki részese; az is, aki igent mond, az is, aki nemet. Ha ők ketten egyesülnének és szót értenének, megszületne a teljes igazság. Az igent és a nemet, tudom, lehetetlen egyesíteni, de az emberek mindig összefoghatnak; és több igazság van az emberekben, mint a szavakban. Inkább hajlom az emberekhez, mint az igazságaikhoz; de ebben is hit van, Arimatiai József, ehhez is lelkesedés kell és elragadtatás”, fogalmazza meg krédóját Pilátus Čapek rövid elbeszélésében.

*

Popper racionalista volt. Megesett, maga szólította fel közönségét, ne fogadják el kritikátlanul gondolatait: a *nyitott társadalom* eszméje nem orákulumszerű filozófia. Mindazonáltal egy dolgot talán mégis megtanulhatunk Karl Poppertől. Semmi sem olyan veszélyes a szabadságra, mint amikor valakik nagyon tudni vélik az igazságot.

Kútfők:

Karel Čapek *Elbeszélések*. Európa Könyvkiadó, Budapest 1965.

Karl R. Popper *A nyitott társadalom és ellenségei*. Balassi Kiadó, Budapest 2001.

Karl R. Popper *Megismerés, történelem, politika: Válogatott írások és beszédek*. AduPrint Kiadó, Budapest 1997.

Soros György *A gyarlóság kora*. Scolar Kiadó, Budapest 2007.

2017. április